

RECENZE

Demková Simona. Automated Decision-Making and Effective Remedies. The New Dynamics in the Protection of EU Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023, 205 s.

Elektronizace, automatizace a zejména umělá inteligence (AI) jsou stále silnějším fenoménem. To platí i pro oblast práva a také právní vědy. Stále více se ukazují možnosti jejich využití v právu (vytváření smluv, řešerši a další). Dalo by se říci, že digitalizace a AI patří nyní k nejpřitažlivějším tématům. Technologie se v posledních letech silně rozvíjejí a rovněž vlády a veřejné instituce se je snaží na jednu stranu více využívat, ale na druhou stranu zároveň regulovat. Jak už to tak bývá, regulace za vlastními technologiemi zaostává.¹ Jednou z dosud ne zcela probádaných oblastí, alespoň v českém prostředí, je potenciální automatické rozhodování úřadů a soudů. Na člověku zcela nezávislé rozhodování využívající prvky umělé inteligence je zřejmě ještě vzdálené (a snad k němu nedojde nikdy), existují však některé oblasti, jež se tomu do jisté míry blíží. Jednou z nich je i ochrana schengenského prostoru, jeho vnější a vnitřní bezpečnosti. Jde o oblast silně propojenou řadou informačních systémů, která zároveň skrze vzájemnou důvěru členských států spoléhá na správnost uložených záznamů. Využití různých způsobů automatizovaného rozhodování a komunikace se v ní proto nabízí.

Právě na tuto oblast se zaměřila i recenzovaná kniha S. Demkové, jež vyšla v loňském roce.² Jak napovídá název publikace, autorka se věnovala tématu automatizovaného rozhodování a zvláště možnostem účinné nápravy případných chyb. Už na tomto místě je vhodné zdůraznit, že model, jemuž se věnuje, označuje za rozhodování poloautomatické (*semi-automated decision making*), o plně automatizovaném rozhodování nelze hovořit. To ostatně autorka vysvětluje již v úvodní kapitole knihy, kde také předestírá dvě základní východiska následných úvah: 1) povahu rozhodovacího procesu v Evropské unii založeného ve stále více oblastech na spolupráci (a vzájemné závislosti) unijních institucí a orgánů členských států (*composite decision-making*) a 2) dopad automatizace na takovou spolupráci.

Automatizaci autorka samozřejmě přiznává výhody, pokud jde o ulehčení spolupráce různých rozhodovacích orgánů, spojuje ji ovšem také s nedostatky v transparentnosti rozhodování a odpovědnosti za správnost a zákonnost rozhodnutí. Koneckonců, za jeden z cílů S. Demkové považují právě silný akcent na chybovost dat v informačních systémech.

¹ Za zmínku ovšem stojí práce na Úmluvě o umělé inteligenci (k tomu např. CAI – Committee on Artificial Intelligence. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2024-02-19]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cai>), či unijním Aktu o umělé inteligenci (viz Akt o umělé inteligenci: Rada a Parlament dosáhly dohody o prvních pravidlech pro umělou inteligenci na světě. In: *Rada Evropské unie* [online]. 9. 12. 2023 [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/>).

² Autorka působí jako *asistent professor* na univerzitě v Leidenu a tématu se věnovala v rámci své disertace. Kniha zatím nebyla přeložena do českého jazyka.

Jak uvádím výše, své hypotézy autorka demonstruje na informačních systémech fungujících v Evropské unii, konkrétně v unii jako oblasti svobody, bezpečnosti a práva; zvláště pak na Schengenském informačním systému (SIS)³. Sluší se zmínit, že autorka v dalších částech knihy zevrubně a zasvěceně popisuje jak legislativní, tak technickou stránku (nejen) SIS, čtenář tak získá dobrou představu o povaze a fungování tohoto informačního systému a řadu empirických dat. To je doplněno i množstvím praktických odkazů. Stejně tak jsou teoretické části opřeny o rozsáhlý přehled platné i připravované legislativy, literatury i judikatury Soudního dvora Evropské unie, a to nejen k problematice schengenu, ale digitalizace a automatizace rozhodování obecně. Pro ty, koho daná oblast zajímá, jde vzhledem k aktuálnosti recenzované publikace o dobrý zdroj rozličných zahraničních pramenů spojených např. i s ústavními, lidskoprávními či správními aspekty.⁴

Vrátím-li se ale zpět k vlastnímu obsahu knihy, celkem osm kapitol je rozděleno do tří základních okruhů – teoretická východiska, případová studie a shrnutí závěrů. V rámci teoretických částí je kladen důraz jednak na operacionalizaci pojmu poloautomatického rozhodování. Jeho podstatou, z níž pak vyplývají i hlavní nedostatky, je zjednodušeně řečeno situace, kdy jeden členský stát zadává do společného informačního systému data a druhý členský stát na základě takového systému poté rozhoduje a odpovídá za správnost svého rozhodnutí, aniž má spolehlivou kontrolu nad správností vstupních dat.⁵ Při takto rozmělněné odpovědnosti je největší výzvou efektivní ochrana jednotlivce, zvláště pokud za správnost systému neodpovídá ani Evropská unie, která v zásadě zajišťuje pouze technický provoz systému, a samotné rozhodování je věcí orgánů členských států.⁶

Z výše uvedeného je zřejmé, že publikace ve skutečnosti nepopisuje systémy založené na umělé inteligenci (samostatném strojovém učení), ale omezuje se na informační systémy založené na algoritmech, jež jsou stále závislé na lidském faktoru spočívajícím v zanesení dat na vstupu a jejich vyhodnocení na výstupu. S umělou inteligencí by logicky byly spojeny ještě jiné výzvy, související se zajištěním stejných standardů rozhodnutí jako u lidského „úředníka“. Zcela automatizovanému rozhodování konečně brání i úprava ochrany osobních údajů. Na tu klade S. Demková velký důraz – což ovšem vyplývá už ze samotného textu GDPR,⁷ které je v tomto směru prozatím klíčovou normou a obecně zapovídá rozhodování založené na automatizovaném zpracování (včetně profilování).

Knihy je nejsilnější v předkládání údajů o fungování a chybovosti systémů a údajů v nich vedených. To předně platí pro zajímavý vhled do fungování SIS, který je předmětem případové studie v druhé kapitole knihy. Ta zahrnuje vývoj SIS, jeho technický popis a fungování na národní a centrální úrovni, umožňující propojení jednotlivých států, dále

³ S. 5 či 17 publikace. Jedná se o nejpoužívanější a nejrozsáhlejší systém pro sdílení informací v oblasti bezpečnosti a správy hranic v Evropě; Schengenský informační systém. In: *Evropská komise* [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/schengen-information-system_cs.

⁴ K vlastní otázce automatizace stojí určitě za zmínku publikace BRKAN, M. Do algorithms Rule the World? Algorithmic Decision-Making a Data Protection in the Framework of the GDPR and Beyond, 27. *International Journal of Law and Information Technology*. 2019, Vol. 27, Issue 2, s. 91, 94–5; nebo CARRILLO, M. R. Artificial Intelligence: From Ethics to Law. *Telecommunications policy*. 2020, Vol. 44, Issue 6.

⁵ Autorka uvádí konkrétní příklady záznamů v SIS občanů třetích zemí (např. zákazy vstupu), na jejichž základě je pak jiným členským státem cizinci na základě *alertu* odepřen vstup.

⁶ Např. na s. 19 poukazuje autorka na z tohoto pohledu negativní dopady procesní autonomie členských států.

⁷ Čl. 22 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů).

technickou podporu, rozsah shromažďovaných údajů. Do jisté míry zde vystupuje za oporu práva (tam zapadá i zmínka, že v SIS bylo v roce 2021 vyhledáváno v 6,9 mld. případech).⁸ V této souvislosti je především nutné zdůraznit, že upozornění (*alerts*) v SIS mohou nabýt různých podob, jednotlivé záznamy jsou tak různě kategorizovány. Orgány tudíž automaticky nemají přístup ke každému záznamu o jednotlivci. Na druhou stranu *Demková* popisuje stále se rozšiřující okruhy přístupu do systému, včetně kompletního přístupu orgánů jako EUROPOL, Frontex. Rozšiřuje se i rozsah a citlivost shromažďovaných údajů – nejen otisků prstů v databázi BMS⁹, ale do budoucna i záznamy obličeje či DNA.¹⁰

Ve třetí kapitole se *Demková* věnuje problematice právní úpravy, právům jednotlivců a především prostředkům nápravy. Pracuje zde s bohatou judikaturou Soudního dvora, akcentující požadavek skutečně účinné nápravy na vnitrostátní úrovni, vycházející i z obecných zásad unijního či ústavního práva členských států. Zdůvodňuje, že informační věk vyžaduje nové přístupy přesahující tradiční koncepty, jako je soudní ochrana. V této souvislosti mě zaujal zejména důraz na *ex ante* formy odpovědnosti spojené s požadavky na tvorbu informačních systémů, jenž bude v tomto ohledu stále výrazněji doplňovat odpovědnost či kontrolu *ex post*.¹¹ Autorka se zde podrobně věnuje i významu sekundárního unijního práva, zvláště pak GDPR. Ochranu osobních údajů předkládá jako jeden z dosavadních pilířů regulace automatizace a jako prostředek ochrany jednotlivce. Přestože se věnuje i připravované právní úpravě a chystaným změnám, v tomto směru mohla být publikace podrobnější, včetně vlastních návrhů autorky.

V navazující čtvrté kapitole kniha ilustruje nejasné rozdělení odpovědnosti mezi různé subjekty – orgány Unie a především členských států, problémy s přičitatelností odpovědnosti konkrétním aktérům. Příhodně poukazuje i na výzkumy ukazující na rozdílný přístup členských států, pokud jde o kontrolu údajů v SIS: některé jim věří zcela, další mají různé požadavky na ověření jejich správnosti. S ohledem na (i na jiných místech knihy) představenou nezanedbatelnou chybovost údajů v systému, ve spojení s jejich velkým množstvím a absencí kontroly rozhodujícího členského státu nad jejich vkládáním, lze prosté spoléhání se na postup jiného státu považovat za příliš zjednodušující. *Demková* ostatně ukazuje i příklady takových pochybení.¹² Z těchto dat a příkladů ovšem není úplně jasné, do jaké míry jde o excesy, pochopitelné omyly dané kvantitou dat, či o systémový problém. Jednoznačné odpovědi zde publikace nepředkládá, v tomto směru by mohla být studie dále rozpracována.

Jako klíčovou vnímám kapitolu pátou, zaměřující se na přístup k prostředkům nápravy. Především pro náležité vykreslení postavení jednotlivce, jenž se ocitá v pozici mezi dvěma členskými státy, respektive proti nim (může být nucen bránit se v obou státech).¹³ Z našeho pohledu je přitom zajímavé, že podle dostupných dat je Česká republika v počtu žádostí o opravu či výmaz údajů ze SIS mezi členskými státy relevantní.¹⁴ *Demková* tuto skutečnost nehodnotí, zřejmě lze ale z toho dovozovat lepší přístup dotčených osob

⁸ S. 36 an.

⁹ Biometric Matching System Database a její část – AFIS (Automatic Fingerprint Identification System).

¹⁰ S. 44–45.

¹¹ S. 57 an.

¹² Např. s. 105–106.

¹³ S. 129–130.

¹⁴ *Ibidem*.

k nápravě. V této kapitole autorka představuje i několik praktických příkladů, ukazuje postup orgánů, možnost obrany jednotlivce. Při tom názorně ilustruje limity spolupráce členských států. Přístup k soudní i jiné ochraně a s tím spojená judikatorní a doktrinální východiska jsou dále rozpracovány v navazující šesté kapitole. Autorka v ní rozvádí i problémy vztahu různých jurisdikcí, jež jsou vzájemně propojené vlastně jen samotným systémem SIS. Analyzuje i možnou cestu v podobě „přeshraničního“ přezkumu, kterou ovšem zatím Soudní dvůr zásadně odmítá.¹⁵

Svá zjištění pak shrnuje v kapitole sedmé, v níž předkládá i další doporučení a opakovaně zdůrazňuje paradox, že jednotlivci jsou v případě tohoto způsobu rozhodování v ještě zranitelnější pozici než dříve. Jako nedostatečné hodnotí kontrolní mechanismy na unijní úrovni a prozatím nerozvinutou judikaturu Soudního dvora; v této kritice se může opřít o robustní a podložené závěry předchozích kapitol. Jde ovšem především o analýzu současného stavu – byť autorka dospívá i k návrhům možných či potřebných kroků do budoucna, prostor daný zvoleným tématem v tomto ohledu zcela nevyčerpává. V každém případě knihu hodnotím pozitivně, mám za to, že přináší potřebný kritický pohled na stále se rozvíjející automatizaci a digitalizaci obecně a spolupráci mezi členskými státy v oblasti ochrany schengenského prostoru konkrétně. Zvláště sympatické je mi to, že *Demková* staví před efektivitou na první místo jednotlivce a ukazuje složitost jeho postavení.

Jan Ferfecký*

---

¹⁵ S. 161.

* Mgr. Bc. Jan Ferfecký, doktorand, katedra správní vědy a správního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: 348229@mail.muni.cz.